

POHLAD DO PAVILÓNU ČESKEJ
REPUBLIKY A SLOVENSKA NA
15. MEDZINÁRODNOM BIENÁLE
ARCHITEKTÚRY V BENÁTKACH

VIEW IN TO THE PAVILION OF
CZECH REPUBLIC AND SLOVAKIA
AT 15TH INTERNATIONAL
ARCHITECTURE EXHIBITION, VENICE

Foto Photo: Francesco Galli, La Biennale
di Venezia

RADOSTNÁ ARCHITEKTÚRA? JOYFULL ARCHITECTURE?

Peter Szalay

STAROSŤ (SORGE)
O ARCHITEKTÚRU: VYZVANIE
ARCHÉ ARCHITEKTÚRY DO TANCA

Kurátori: Benjamín Brádnianský, Petr
Hájek, Vít Halada, Ján Studený, Marian
Zervan, v spolupráci s komisárkou
výstavy Monikou Mitášovou

28. mája – 27. novembra 2016

Pavilón Českej republiky a Slovenskej
republiky na 15. medzinárodnom bienále
architektúry v Benátkach

CARE (SORGE) FOR ARCHITECTURE:
ASKING THE ARCHÉ OF
ARCHITECTURE TO DANCE

Kurators: Benjamín Brádnianský, Petr
Hájek, Vít Halada, Ján Studený, Marian
Zervan, in cooperation with the exhibition
commissioner Monika Mitášová.

May 28th – November 27th 2016

Pavilion of Czech republic and Slovak
republic, 15th International Architecture
Exhibition, Venice

**„Ak je architektúra najpolitickejšou
z umení, bienále architektúry to musí
potvrdiť“¹ z úvodného stanoviska prezidenta
benátskeho bienále Paola Baratta k 15. medzinárod-
nému bienále v Benátkach**

Pojem *Bienalizácia* umeleckého sveta sa od začiatku milénia čoraz častejšie dostáva do slovníka teoretikov umenia a architektúry. *Bienalizácia* ako výraz západnej hegemonizácie a rekolonizácie výstavnej praxe prostredníctvom stále narastajúceho počtu medzinárodných prehliadok či *bienalizácia* ako čoraz zjavnejší posun týchto mamutích výstav z elitných podujatí na globálny turistický spektakl.² Paralelne s touto kritikou sa na viacerých globálnych výstavách bienálového typu prejavila aj určitá sebareflexia. Tá sa nevyhla ani pôde zakladateľa takejto formy vystavovania La Biennale v Benátkach, kde sa pred niekoľkými týždňami skončilo už pätnáste bienále architektúry.

Samotná voľba čilského architekta Alejandra Aravenu za kurátora poukazuje na úsilie prekonať spomínané kritizované pozície

a pristúpiť k „demokratickej redistribúcii kultúrnej moci“.³ Téma expozície s názvom *Reporting from the front*, ktorá mala podľa kurátora prezentovať odpovede na „výzvy dané architektúre v jej sociálnom, politickom, ekonomickom a environmentálnom konci spektra“ jasne potvrdila úsilie o angažované zameranie najsledovanejšieho medzinárodného architektonického fóra.

Proklamatívne „aktivistické“ vyjadrenia podporené všeobecne znejúcim Aravenovým stanoviskom, že architektúra „dáva formu miestu, kde žijeme“, ako aj orientáciou na praktické otázky sociálnych, politických, ekonomických a environmentálnych problémov vzbudilo kritiku už v podobe realizácií výstav v niektorých národných pavilónoch. Najjasnejším príkladom takejto kritickéj reakcie bol experimentálny blob vo švajčiarskom pavilóne. Ani pavilón Českej republiky a Slovenskej republiky neprišiel s očakávanou sociálnou témou a do benátskych záhrad priniesol kritickú reflexiu Aravenovho konceptu frontovej línie.

„Keď chápeme architektúru len ako politický a sociálny problém, tak v skutočnosti neprinášame žiadne nové kreatívne problémy.“

Monika Mitášová pre portál Dezeen⁴

Pavilón Českej republiky a Slovenskej republiky prezentoval na uplynulom bienále projekt s názvom Starosť (Sorge) o architektúru, Vyzvanie Arché architektúry do tanca. Kurátorsky ho pripravili Benajmín Brádnanský, Petr Hájek, Vít Halada, Ján Studený a Marian Zervan, v spolupráci s komisárkou pavilónu Monikou Mitášovou. Témou expozície bola prístavba Slovenskej národnej galérie v Bratislave – výnimočné dielo architekta Vladimíra Dedečka.

Slovenská národná galéria ako jedna z najlepších realizácií slovenskej povojnovej moderny má nesporný potenciál zaujať široké medzinárodné publikum benátskeho bienále. Rozmernému oceľovému modelu galérie v mierke 1 : 17,78, ktorý vyplňal priestor nášho pavilónu, sa to aj podarilo. Autori výstavy pri jeho návrhu vychádzali z hĺbkových analýz areálu galérie teoretikov Moniky Mitášovej, Mariana Zervana a architektov Benjamína Brádnanského a Víta Haladu, ktoré vznikli v rámci pripravovanej monografie architekta Dedečka. Škoda len, že priestorovú interpretáciu SNG nemohli diváci vnímať aj zblízka výstupom na štyri rebriky. Tie boli napokon po bezpečnostnom zásahu organizátorov neprístupné. Ústredný model tak fungoval skôr ako pútavá abstraktná socha než forma sprostredkovania zážitku z „variabilných a flexibilných spojení architektonických a urbánnych foriem“⁵ Dedečkovho projektu.

Samotná SNG však podľa autora teoretického scenára výstavy Mariana Zervana bola len „exemplom“ na rozvinutie kritického myšlienkového konštruktu k Aravenovej metafore boja. „Frontové línie“ projektovania, výstavby, neskorších prestavieb a predovšetkým diskusií a súťaží na rekonštrukciu Dedečkovej SNG sa stali hutným materiálom pre alternatívu boja, metaforu tanca. Marian Zervan pri jej formulovaní vychádzal z teórie kognitívnej lingvistiky Georga Lakoffa a Marka Johnsona. V duchu ich úvodného príkladu z publikácie *Metafory, ktorými žijeme* (1980)⁶ navrhuje lingvistický obrat od boja k tancu v ponímaní uvažovania a budovania, ako autori uvádzajú „Veríme, že aj napriek tomu, že jazyk boja z kultúry nevymizol, jazyk tanca sa napokon presadí.“⁷

Podľa tohto konceptu rozdelili autori bočné steny pavilónu na priestor zobrazenia dvoch konkurenčných stratégií – stratégie boja a stratégie tanca –, ktoré sú prezentované vždy šiestimi projekciami na obrazovkách. Obsah týchto dvoch stien súčasne preniesli do dvoch diagramov zosobňujúcich na jednej strane kritizované bojové pole a na strane druhej vyžadované vyzvanie do tanca.

Stena zápasu prezentuje súčasnú fyzickú realitu galérie prostredníctvom fotografií stavu areálu za posledných desať rokov od rakúskej fotografky Herthy Hurnaus, názory domácich a zahraničných odborníkov a laikov na SNG až po rozhovor autorov aktuálne prebiehajúcej rekonštrukcie Martina Kusého a Pavla Paňáka s Vladimírom Dedečkom. Zápas o „kontroverzné“ dielo, ktorý je na obrazovkách prezentovaný v sekvenciách rôznorodých, zväčša však pozitívne naladených komentárov, autori rukolapnejšie zaznamenali v katalógu k výstave. V kapitole Chronológia, ktorú zostavili Monika Mitášová a Marian Zervan, tu obšírne dokumentujú nielen históriu samotného vzniku a premien diela, ale predovšetkým emocionálne vypätú diskusiu – boj rôznych aktérov, ktorí sa do nej v priebehu druhej polovice 20. storočia a na začiatku nového milénia zapojili. Autori sa tu stotožnili so stratégiami a taktikami boja, zaujali jasné pozície obrancov areálu galérie, jediných hrdinov, ktorí bojujú za zachovanie dedičstva povojnového modernizmu oproti ich oponentom, podporovateľom asanácie a tým, ktorí obľubujú pseudohistorizmus. Na morálne odsúdenie názorov sokov z opačnej strany frontovej línie viackrát použili pejoratívnu predponu pseudo ako pseudovedeckosť či pseudoodbornosť, škoda však, že bez ich hlbšieho kritického zhodnotenia.

Práve pri pokuse morálneho hodnotenia procesov spravovania areálu SNG pristúpili autori k jadru teórie, ktorou reagovali na tému bienále, votkanou aj do názvu výstavy. Marian Zervan navrhol používať Heideggerov pojem starosť (Sorge), jeden z termínov z jeho pojednání o otázkach bytia na diferencovanie rôznych foriem „starosti o architektúru (care for architecture), ale aj odlišil starosť (care, Sorge) od dobroprajnej a zlopestvej starostlivosti (solicitude, Fürsorgen) bez projektu a rôznych podôb pragmatického kalkulu obstarávania (concern, Besorge) v zápase o areál Slovenskej národnej galérie.“⁸ Tieto heideggerovské pojmy však už autori ďalej v texte podrobnejšie nerozvádzajú a nevizualizovali ich ani v zhrňujúcom diagrame frontových línií.⁹ Na utvorenie názoru teda ponechávajú

1 BARATTA, Paolo: Introduction. s. 19. In: 15th International Architecture Exhibition, Reporting from the Front. Benátky Marsilio 2016. 506 s.

2 K posledným zhrnujúcim textom k problematike kritiky prehliadok typu bienále pozri: SASSATELI, Monica: The Biennialization of artworlds: the culture of cultural events, p. 277 – 289. In: Routledge International Handbook of The Sociology of Art and Culture, Ed. Laurine Hanquinet, Mike Savage, 2016, New York Routledge, 480 s.

3 DUWE, Thiery de: The Glocal and the Singuniversal, reflection on Art and Culture in the Global World. Open, 2009, č. 16, s. 45.

4 MARAIS, Jessica: Czech and Slovak Pavilion explores whether Soviet-era architecture is worth saving. DEZEEN 4. 6. 2016. Available at <https://www.dezeen.com/2016/06/04/care-for-architecture-asking-arche-architecture-to-dance-model-slovak-national-gallery-czech-slovak-republic-pavilion-venice-architecture-biennale-2016/>. Accessed 4 December 2016.

5 Care (Sorge) for Architecture: Asking the Arché of Architecture to Dance. Ed. Marian Zervan. Praha, Nakladatelství ČVUT 2016, s. 65.

6 „Pokuste si predstaviť si kultúru v níž se polemika nebo spor / argumentace chápou jako tanec, kde jejich účastníci jsou ponímány jako tanečníci, a kde cílem je tančit vyváženým a esteticky příjemným způsobem.“ LAKOFF, Georg – JOHNSON, Mark: *Metafory, které žijeme*. Brno, Arbor vitae 2002, s. 17.

7 Care (Sorge) for Architecture: Asking the Arché of Architecture to Dance. Ed. Marian Zervan. Praha, Nakladatelství ČVUT 2016, s. 10.

priestor návštevníkovi a jeho ochote zahliť sa do rozsiahleho filmového a textového materiálu v konfrontácii s Heideggerovou komplexnou filozofiou.

„Práve preto je dôležité zmeniť rétoriku zápasov na rétoriku tanca, spoločných rytmov a ústretových, ale aj odvážnych činov.“

Marian Zervan v rozhovore s Janou Németh¹⁰

Na opačnej stene pavilónu bola prezentovaná už spomínaná alternatíva k boju, metafora tanca prenesená na „ústretovosť architektonických projektov“.¹¹ Šesť obrazoviek tu prezentuje kvalitou i významom rôznorodý materiál od Dedečkovej evolúcie návrhov dostavby areálu SNG zo šesťdesiatych rokov 20. storočia cez súťaž na projekt obnovy po aktuálne práce študentov katedier architektúry na bratislavskej VŠVU a pražskej ČVUT vytvorené v rámci projektu Ikonické ruiny či umelecké diela Anny Daučíkovej a Stana Masára. Vyzvanie do tanca, ktoré táto časť výstavy prezentovala, najlepšie vystihol kolážový poster, rozvrh „steny tanca“. Na podklade partitúry skladby Ilju Zeljenku (*Musica Slovaca. Kompozícia pre violu a sláčikový orchester z roku 1975*) a tanečnej notácie Rudolfa von Labana (Kinetografia). Dedečkov postupný tvorivý vývoj návrhu SNG zosobňuje kontrabasovú líniu rytmu, do ktorej neskoršie súťažné návrhy spolu s aktuálne realizovaným projektom a návrhmi študentov „trilkujú“ husľami a violami.

Až komické asociácie, ktoré vyvoláva diagramatické spracovanie vyzvania arché architektúry do tanca môže pripomínať známy 12. *kostýmový bál* New Yorkského Beaux-Arts „Oslava moderny: Fantázia v plameňoch a striebre“ z roku 1931, kde prominentný architekti navlečení v maskách svojich domov predvádzali siluetu New Yorku. Výraznejšie paralely k diagramu steny tanca s týmto „výskumom maskovaným za kostýmový bál“¹² môžeme vidieť, ak sa pozrieme na súčasné a vtedajšie politické a spoločenské súvislosti. Za bezstarostným 12. kostýmovým bálom, ktorý hľadal ducha modernej doby, totiž možno vidieť aj cynické ignorovanie nastupujúcej svetovej hospodárskej krízy či Koolhaasom pripomenuté ovládnutie manhattanskej architektúry „zákonmi kostýmového bálu“¹³, zákonmi v súčasnosti takými charakteristickými pre komerčnú architektonickú produkciu po celom svete.

Čo je zmysluplné v kombinácii Dedečka, Zelienku či Labana a aké relevantné

podnety prináša mixovanie študentských prác s realizačným projektom obnovy SNG od ateliéru BKPŠ? Nie je práve v takomto perpetuálnom prehodnocovaní projektu zárodok jeho straty? A ako máme vôbec interpretovať premenu metafory boja na metaforu tanca? Možno zvrátiť fyzické dôsledky boja ich premenovaním na tanec? Nie je to len lingvistická manipulácia, relativizujúci „tanec“, tak charakteristický pre súčasnú spoločnosť komunikačnej hojnosti?

„Tí všetci sa budú môcť vďaka zrozumiteľnej prezentácii dozvedieť, že v Bratislave existuje takáto mimoriadna stavba s dôležitým obsahom, a že ju môžu v budúcnosti navštíviť.“

Vyhlasenie medzinárodnej poroty k víťaznému projektu na pavilón Českej republiky a Slovenskej republiky na Bienále architektúry v Benátkach.¹⁴

Tohtoročnej expozícii v pavilóne Českej republiky a Slovenskej republiky nechýbalo sebavedomé vystupovanie, v Jardini sme prezentovali výrazný pútavý objekt aj závažnú a inšpiratívnu tému, napriek tomu bol náš pavilón skôr tranzitným miestom než dlhšou zastávkou. Komplikovaný teoretický rámec, žiaľ, autori nedokázali prerozprávať jasnou rečou, expozícia sa tak stala skôr miestom návrhov poučených českých a slovenských turistov než priestorom lákania nových fanúšikov našej moderny. Architekti a teoretici patriaci medzi špičku obidvoch krajín nedokázali vystúpiť zo svojich elitárskych pozícií a „nájsť v sebe odvahu meniť verejnú mienku“, ako prezentujú vo svojom kurátorskom texte. Snáď by sa im to mohlo podať reinstaláciou na domácej pôde, kde je diskusia nad dedičstvom povojnovej moderny ešte stále viac priestorom bojov než tancov.

⁸ Care (Sorge) for Architecture: Asking the Arché of Architecture to Dance. Ed. Marian Zervan. Praha, Nakladatelství ČVUT 2016, s. 131.

⁹ Tu zrazu pracujú s pojmami a grafickými značkami prenesenými z učebnice vojenskej taktiky podľa publikácie SPILÍ, Peter – HRNČIAR, Michal: Vojenská taktika. Vysokoškolská učebnica. Liptovský Mikuláš, tlačiarne Akadémie ozbrojených síl M. R. Štefánika 2013. 274 s.

¹⁰ NÉMETH, Jana: S budovou národnej galérie európski architekti problém nemajú, Slováci áno. Denník N. 26. februára 2016. Available at <https://dennikn.sk/382750/nostalgia-bratislavu-ubija/>. Accessed 5 December 2016.

¹¹ Care (Sorge) for Architecture: Asking the Arché of Architecture to Dance. Ed. Marian Zervan. Praha, Nakladatelství ČVUT 2016, s. 131.

¹² Ako bál interpretoval Rem Koolhaas v Delirious New York. Citované podľa KOOLHAAS, Rem: Třešticí New York, Retroaktivní manifest pro Manhattan. Praha, Arbor vitae 2007, s. 98.

¹³ KOOLHAAS, Rem: Třešticí New York, Retroaktivní manifest pro Manhattan. Praha, Arbor vitae 2007, s. 100.

¹⁴ Available at http://www.sng.sk/sk/o-galerii/aktuality-a-oznamy/820_vitazny-projekt-bienale-architektury-2016. Accessed 6 December 2016.